

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 2023-14
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77

Рецензія
рецензентки Овчаренко Олени Миколаївни на дисертацію
Лимар Ірини Володимирівни на тему:
«Судовий контроль за виконавчим провадженням у цивільному процесі»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі права 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження не викликає жодних сумнівів. Виконавче провадження є завершальною стадією судочинства, що покликане забезпечити конституційний принцип обов'язковості судових рішень. Дії, бездіяльність та рішення виконавців перебувають у сфері уваги державного регулятора цієї правничої професії – Міністерства юстиції України, а також є предметом процесуального перегляду з боку органів судової влади. Від майстерності та сумлінності осіб, які здійснюють примусове виконання рішень судів, істотною мірою залежить стан виконання цих рішень, який в Україні є з року в рік стабільно низьким. Повномасштабна війна, розв'язана російською федерацією 24 лютого 2022 р., дещо змістила фокус суспільної уваги, через трагічні події в державі реформа виконавчого провадження не є першочерговим завданням. Незважаючи на це, питання оптимізації взаємовідносин виконавців із судами, удосконалення механізмів запобігання зловживанням з боку виконавців потребують всебічного теоретичного дослідження з огляду на те, що дієве виконання рішень судів стане одним із першочергових завдань під час післявоєнної відбудови України¹. 23 червня 2022 р. Україна отримала статус кандидата у члени ЄС, що вимагає, серед іншого, підвищення рівня виконання рішень судів та

¹ Овчаренко О.М. Судовий контроль за діяльністю приватних виконавців у виконавчому провадженні: концептуальні засади. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10. 2022. С. 188-196. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/http://lsej.org.ua/10_2022/44.pdf.

удосконалення інституту судового контролю у виконавчому провадженні. Досліджувати це важливе завдання взяла на себе дисертантка.

Метою дисертаційного дослідження є визначення сутності судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі та обґрунтування доцільності внесення змін до цивільного процесуального законодавства в частині судового контролю за виконавчим провадженням з урахуванням вимог сьогодення (с. 8 дисертації).

Відповідно до зазначеної мети дисертанткою сформульовано сім *завдань*.

Вивчення змісту дисертаційного дослідження довело, що мета й завдання, які були поставлені дисертанткою, повною мірою досягнуті.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні вченої ради Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 3 від 21 листопада 2017 р.) й узгоджується з планом науково-дослідних робіт кафедри цивільного процесу Університету в межах державної цільової комплексної програми 2011–2025 рр. «Судова влада: проблеми організації та діяльності» № 0111u000957.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій. Під час виконання дисертаційної роботи відповідно до поставленої мети і вирішуваних завдань було застосовано загальнонаукові й спеціальні методи дослідження. Зокрема, дисертанткою використано діалектичний (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3), історичний (підрозділи 1.2, 1.3), системний (підрозділи 1.1, 2.1, 2.3), формально-юридичний (підрозділи 1.2., 2.3, 3.1, 3.2, 3.3), логічний (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3), аналітичний (всі підрозділи), й порівняльно-правовий (підрозділ 1.2) методи дослідження. Застосування різноманітних методів і прийомів у їх комплексному взаємозв'язку дозволило досягти мети й завдань рецензованого дослідження, сформулювати обґрунтовані й практично значущі висновки.

Дисертанткою досліджено значну кількість наукових і нормативних джерел (430), а також практики судів України, зокрема правових позицій

Верховного Суду у сфері виконавчого провадження (більше 50), що засвідчує належний рівень обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій рецензованої наукової роботи.

Зазначене свідчить про належний рівень опанування дисертанткою методологією наукового дослідження.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційної праці І. В. Лимар полягає в тому, що представлена робота є унікальною для науки цивільно-процесуального права України комплексним дослідженням, присвяченим вивченню проблемі судового контролю у виконавчому провадженні, його правовій природі, змістовним елементам, а також практичним проблемам, що виникають під час розгляду судом справі відповідної категорії.

Зокрема, до положень, які засвідчують наявність елементів наукової новизни в рецензованій праці, належать такі.

Уперше: (а) запропоновано узагальнюючі ознаки наукових підходів з питань виконавчого провадження та судового контролю на стадії примусового виконання судових рішень; (б) охарактеризовано правове підґрунтя взаємовідносин судових органів, а також органів та осіб, наділених повноваженнями примусового виконання актів правосуддя, як комплексний правовий інститут, що включає в себе інституційний і функціональний підходи формування обсягу контрольних повноважень суду на стадії примусового виконання рішень суду цивільної юрисдикції з метою захисту порушених законних прав та інтересів учасників виконавчого провадження; (в) запропоновано класифікацію повноважень суду на стадії примусового виконання судових рішень в цивільних справах або цивільному судочинстві на: організаційно-розпорядчі, судовий контроль за правомірністю здійснення виконавчого провадження; (г) зроблено висновок про наявність тенденцій щодо виокремлення в окрему галузь права виконавчого провадження та перспективність даного кроку; (д) розкрито юридичну природу та процесуальні особливості реалізації судом контрольних повноважень на стадії примусового

виконання судових рішень у цивільному судочинстві; (є) обґрунтовано науково-теоретичну конструкцію поняття «судовий контроль за виконавчим провадженням» з урахуванням оновленого змісту цивільного процесуального законодавства.

Удосконалено положення про: (а) сутність правової категорії остаточності та положень про правові наслідки набрання законної сили ухвалою суду, що постановляється за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність виконавця або іншої посадової особи органу ДВС під час примусового виконання судового рішення; (б) зміст нормативно-правової класифікації суб'єктів виконавчого провадження.

Набули подальшого розвитку положення про: (а) характеристику об'єктів судового контролю за виконавчим провадженням у цивільному процесі та суб'єктів реалізації права на застосування процесуального порядку захисту порушених прав та інтересів сторін виконавчого провадження; (б) особливості реалізації права на звернення до суду із скаргами на рішення, дії або бездіяльність (далі рішення або діяння) органів та осіб, уповноважених здійснювати примусове виконання судових рішень.

Дисертанткою також сформульовані власні пропозиції щодо удосконалення законодавства, яке унормовує процедуру оскарження до суду рішень, дій та бездіяльності виконавців у виконавчому провадженні.

Наведене свідчить про достатній рівень наукової унікальності рецензованої дисертації.

Практична значущість наукового дослідження полягає в тому, що положення, висновки та пропозиції, викладені дисертанткою в дисертаційному дослідженні, становлять певний внесок у розвиток науки цивільного процесуального права, можуть застосовуватися у правозастосовній діяльності та мають бути спрямовані на удосконалення цивільного процесуального законодавства України. Також напрацювання дисертантки стануть в нагоді під час викладання таких навчальних дисциплін, що забезпечуються кафедрою цивільної юстиції та адвокатури, як: «Цивільний процес», «Судовий контроль у

виконавчому провадженні», «Виконавче провадження та процедури банкрутства».

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Теоретичні висновки й практичні рекомендації, що містяться в дисертаційній роботі обговорювалися та були схвалені на засіданнях кафедри цивільного процесу й кафедри цивільної юстиції та адвокатури Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доповідалися на декількох міжнародних і регіональних науково-практичних конференціях.

Основні положення та висновки, що сформульовані у дисертації, відображено у 10 наукових публікаціях, зокрема у 5 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, перелік яких затверджений Міністерством освіти і науки України, та 5 тезах доповідей на наукових конференціях та круглих столах. Зазначене є свідченням того, що результати дисертаційного дослідження належним чином апробовані на міжнародних та всеукраїнських наукових заходах.

Структура й обсяг дисертації зумовлені метою, завданнями і предметом дослідження та мають логічну побудову. Робота складається із анотацій українською та англійською мовами, списку публікацій здобувачки за темою дисертації, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків до розділів й загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 247 сторінок, із них основний текст викладено на 206 сторінках, список використаних джерел (430 найменувань) – на 38 сторінках, а також додатки – на трьох сторінках.

Розділ перший «Теоретико-методологічні основи дослідження виконавчого провадження» охоплює вивчення таких питань: (а) стан нормативного врегулювання та наукових розробок виконавчого провадження; (б) генеза інституту виконавчого провадження в цивільному процесі та контролю за його законністю; (в) виконавче провадження у структурі цивільного судочинства.

Дисертанткою досліджено засади виконавчого провадження, розглянуто доктринальні підходи до визначення поняття виконання судових рішень у цивільних справах, історичну генезу виконавчого провадження у цивільному судочинстві, а також місце виконавчого провадження та судового контролю на стадії примусового виконання актів правосуддя у цивільному процесі.

Зроблено висновок, що подальше реформування галузі примусового виконання рішень має бути орієнтовано на підвищення ролі суду у виконавчому провадженні. Запропоновано внести зміни до чинного законодавства, а саме: викласти ч. 1 ст. 2 ЦПК України в такій редакції: «Завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд, вирішення *та виконання* цивільних справ з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод та інтересів фізичних, юридичних осіб, а також інтересів держави» (с. 70 Дисертації). Такий підхід дисертантки заслуговує на схвалення та підтримку.

Розділ другий «Об'єкти судового контролю та суб'єкти реалізації права на оскарження до суду рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, наділених повноваженнями примусового виконання судових рішень» спрямований на дослідження таких проблем: (а) реалізація контрольної функції суду у виконавчому провадженні в цивільному процесі; (б) диференціація судового контролю за виконавчим провадженням (види і форми); (в) реалізація права на звернення до суду із скаргою на рішення, дії чи бездіяльність органів та осіб, уповноважених здійснювати примусове виконання рішень суду.

У третьому розділі «Особливості процесуальних форм здійснення розгляду судом скарг на рішення, дії або бездіяльність органів та осіб, наділених повноваженнями примусового виконання судових рішень» досліджуються такі проблеми: (а) цивільна процесуальна форма розгляду скарги судом першої інстанції; (б) особливості законної сили ухвали суду та її остаточність; (в) особливості інстанційного перегляду ухвали, постановленої за результатами розгляду скарги.

Дисертанткою визнано необхідним запровадження спрощеного провадження в категорії справ, пов'язаних з реалізацією контрольних повноважень суду у виконавчому провадженні, з певною процесуальною формою, порядком та умовами її застосування, що має супроводжуватись активним суддівським керівництвом процесу її розгляду та подальшим безальтернативним судовим контролем за виконанням ухваленого рішення (с. 200 Дисертації). Такий висновок заслуговує на схвалення.

Дисертанткою встановлено, що судовий контроль в умовах інтеграційних процесів та у контексті проведення масштабних змін в Україні має набути статусу самостійного виду державного контролю (с. 131 Дисертації). Визначено, що судовий контроль на стадії примусового виконання є особливою організаційно-правовою формою реалізації судової влади. Будучи наділений специфічними особливостями, він здійснюється в законодавчо закріпленій компетенції, встановленій Конституцією та законами України, в процесуальній формі з урахуванням вимог юрисдикції та підсудності цивільних справ (с. 131-132 Дисертації). Такі висновки є цілком логічними та обґрунтованими.

Дотримання академічної доброчесності. Вивчення представлених рукопису та анотації, дисертації Лимар І.В. на тему «Судовий контроль за виконавчим провадженням у цивільному процесі», дозволяє зробити висновок щодо ідентичності анотації і основних положень дисертації та не дає підстав констатувати допущення дисертанткою порушень академічної доброчесності.

Усе вищевикладене дозволяє надати позитивну оцінку рецензованої дисертації, відзначити її належний теоретико-методологічний рівень, констатувати самостійність написання цієї роботи й наявність певних елементів наукової новизни, що характерне для рівня роботи «доктор філософії».

Незважаючи на позитивну оцінку рецензованої дисертаційної роботи І. В. Лимар, можна звернути увагу окремі дискусійні положення, які виявлені в ній, а також висловити наступні зауваження:

1) Аналізуючи джерельну базу дисертаційного дослідження, маємо відзначити, що воно містить 430 найменувань. Така кількість наукових і

законодавчих джерел свідчить про те, що авторкою охоплено належний обсяг інформації та різнопланових джерел. Водночас, аналіз відповідного переліку засвідчує, що в ньому зустрічаються джерела, видані в російській федерації після проголошення Україною незалежності, тобто після 1991 р. (приміром, номери в списку використаних джерел № 94, 95, 96, 97, 100, 124, 125, 130, 136 та деякі інші). Вказані джерела є поодинокими, однак, на нашу думку, вони є небажаними в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну, яке триває з лютого 2022 р. Нажаль, законодавчої заборони опрацювання російських джерел в науковій діяльності станом на початок листопада 2023 р. в Україні не ухвалено. Однак, на нашу думку, цього слід повністю уникати, адже в Україні й в інших зарубіжних країнах, зокрема, ЄС, є належна кількість наукових праць з проблем судового контролю у виконавчому провадженні, що засвідчує і список використаних джерел рецензованої дисертації.

2) Дисертантка доходить такого висновку: «Досліджуючи інститут судового контролю у виконавчому провадженні та особливості його застосування сторонами виконавчого провадження у цивільному судочинстві, доцільність запровадження адвокатської монополії на стадії примусового виконання є ще більш переконливою (с. 193 Дисертації)». Не піддаючи оспорюванню тезу про переваги адвокатської монополії на всіх етапах судочинства та в усіх його різновидах, висловимо сумнів щодо необхідності запровадження адвокатської монополії під час судового контролю у виконавчому провадженні. По-перше, дисертантка не пояснює, які саме учасники виконавчого провадження і в яких випадках потребують виключного представництва адвокатом. По-друге, авторка послідовно відстоює тезу про те, що «актуальним є запровадження саме такої форми спрощеного провадження у справах, що розглядаються судами в порядку судового контролю на стадії примусового виконання судових рішень, яка була б допустимою для національного законодавства та нівелювала б існуючі прогалини в процедурних аспектах порядку такого розгляду й враховувала б всі його особливості» (с. 205 Дисертації). І ця теза є доволі обґрунтованою та заслуговує на позитивну оцінку.

Якщо виходити з того, що судовий контроль у виконавчому провадженні – це різновид спрощеного судового провадження у цивільному судочинстві, то незрозуміло, як це співвідноситься із закріпленими у Конституції України винятками щодо необов'язковості адвокатської монополії у малозначних судових провадженнях (частина 4 статті 131² Конституції України).

3) Вивчення рецензованої дисертації дозволяє дійти висновку, що в ній недостатню увагу приділено визначенню процесуальної ролі приватних виконавців. У підрозділах 1.1 та 1.2 дається історичний екскурс щодо становлення змішаної системи виконання рішень судів та інших органів в Україні. Однак, далі, в Розділах 2 і 3, під час дослідження процесуальних аспектів реалізації судом контрольних повноважень у виконавчому провадженні, особлива роль приватних виконавців майже не виокремлена. Звернення до чинного законодавства й судової практики доводить, що такі особливості на вказаній стадії цивільного судочинства існують, і це стосується і визначених законодавством про виконавче провадження повноважень приватних виконавців, і організаційних аспектів реалізації цими суб'єктами їх процесуальних функцій. Дисертантці варто було б врахувати цю особливість, чітко розмежувавши роль приватних і державних виконавців як суб'єктів виконавчого провадження.

4) У Висновка до Дисертації дисертантка пише: «Окреслено неузгодженості в питанні апеляційного оскарження рішень суду першої інстанції та порядку поновлення процесуальних строків у разі подання скарги у виконавчому провадженні особами, які не брали участь у справі в суді першої інстанції, якщо суд вирішив питання про її права, свободи, інтереси чи обов'язки. Це значно ускладнює практичну реалізацію особою свого права на доступ до правосуддя, що є порушенням конституційних засад судочинства та принципів цивільного процесуального права» (с. 206 Дисертації). Хотілося б уточнити зміст зазначеної пропозиції під час публічного захисту дисертації, оскільки вивчення тексту дослідження та цитованого висновку не дозволило нам чітко і однозначно з'ясувати, які саме особливості оскарження рішень суду першої інстанції та

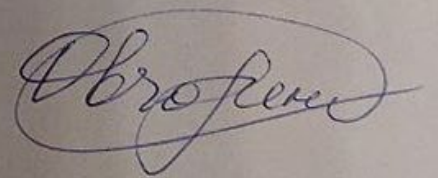
порядок поновлення процесуальних строків у разі подання скарги у виконавчому провадженні особами, які не брали участь у справі в суді першої інстанції, ускладнюють доступ до суду вказаних осіб. На нашу думку, на цій стадії судового провадження особи, які не брали участь у справі в суді першої інстанції, в цілому не мають права на пред'явлення жодних процесуальних вимог.

Сформульовані зауваження здебільшого мають дискусійний характер і тому суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованої дисертаційної роботи.

Усе викладене дозволяє зробити загальний висновок про те, що дисертація «Судовий контроль за виконавчим провадженням у цивільному процесі» є кваліфікаційною науковою працею, яка виконана особисто здобувачем, розв'язує конкретне наукове завдання, є актуальною, завершеною і такою, що має теоретичну і практичну значущість. Таким чином, дисертаційне дослідження відповідає вимогам п.п. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а його авторка – Ірина Володимирівна Лимар – заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензентка:

докторка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри цивільної юстиції та адвокатури
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Олена ОВЧАРЕНКО

Підпис	<i>Овчаренко О.</i>
Засвідчую	<i>Лимар І.</i>
Нач.ВК	<i>Лимар І.</i>
« 03 »	11. 2023 р.